

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația
BUCUREȘTI
Strada Regală, 6

SUPT DIRECȚIA UNUI COMITET

ABONAMENTUL ANUAL
În țară . . . 10 lei
În străinătate 12 »

Doi bătrîni senini și venerabili: dd. B. P. Hasdeu și A. D. Xenopol

Tinerii și în deosebi tînărul care iscălește aceste rinduri au fost invinuiți dese ori de lipsa de respect față de înaintașii lor cari n'au cruțat nici-odată însușirile lor pentru a face să înainteze acest popor ce se mîndrește cu dînșii. Era și vina tinerilor, de sigur, căci eram cu toții prea grăbiți pentru a ni face reclama și a ni agonisi bogăție în locul unor bătrîni cari nu mintuiseră nici-una, nici-alta, și erau pe departe de a fi sătuți. Lucrul era atît de evident încît a putut să-l descopere și un bărbat așa de bine înzestrat de fire ca d. Tanoviceanu. Dar mai era un motiv pentru nerecunoașterea bătrînilor din partea tinerilor: acela că de un timp, de sigur dezgustați față de atîta ură nevrednică, bătrîni nu mai scriau nimic. Li se întimplă și tinerilor să uite, și astfel ei nu se gîndiau că în cutare glumeț stors sau în cutare pașnic adormit, în cutare năcăjicios sterp, minios totdeauna că alții scriu cărțile pe care el le-a anunțat, se întrupează încă materialicește un geniu strălucitor, un om harnic, un bun lucrător senin.

Bătrîni au înțeles că și ei au vinovăția lor și, pentru a cîștiga pe tinerii cei buni, cari nu se pot cîștiga prin daruri de bani, ajutoare la urcat în slujbe sau complimente găunoase, ca tinerii cei răi, — ei au prins a scrie din nou.

Aici va fi vorba de ultimele opere ale d-lor B. P. Hasdeu și A. D. Xenopol. Ele sînt așa de bine izbutite, gîndite așa de cinstit, scrise așa de suptire, menite așa de nobil, încît, orice ar mai scrie ei de astăzi înainte — dacă mai poate fi nevoie de dovezi — nu ar ajunge să întrecă aceste minunate roade ale unor bătrîni copaci puternici, în stare a umbri un neam întreg.

I.

Deci într'o bună zi d. Hasdeu, stînd liniștit ca un alb mag al păcii, stînd senin ca un teosof a căruî privire nu se mai desface de mult de la ceruri și de la sfințenia cuprinsă în bolțile lor, — ceti nemn-

ritoarele opere ale poetei Riria, din orașul Iași în România. Gustul pentru frumos luminează încă prin toată ființa pustnicului de la Cimpina ca printr'o candelă de alabastru. El văzu îndată ce preț pot să aibă aceste versuri pe care autoarea le scrie în chip de prosă, fiindcă știe bine că nu e nici-o poezie într'insele. Un zîmbet de milostivă iertare se va fi zugrăvit în colțul gurii prin care-au trecut și trec cuvintele înțelepciunii. «Biata femeie», zicea gîndul teosofului, «de ce să nu i se îngăduie a rivni către ideal, cu aripile pe care i le-a dăruit tovarășul, fratele Xenopol!» Și o rază de primăvară se jucă tinerește, ca o mîngiere, pe înalta frunte a cugetătorului.

Și tot așa se întîmplă a doua zi, cînd în sfînta sfîntelor de la Cimpina pătrunseră operele de prosă, de prosă curată și banală, ale d-nei Ianculescu de Reus, din Dorohoi, în România. «Biata femeie», și așa mai departe.

Însă iată că d-na Gribincea, tot din Iași, trimese înțeleptului, ca să aibă o părere adevărată, o cărticică împodobită cu chipul d-sale. D. Hasdeu ceti și găsi adevărata artă. Aceasta e poezie, se gîndi el, după ce privi volumul. Nu mai era însă vorba de admirație singură; dreptatea trebuia să biruiască. D. Hasdeu, de și atît de înțelept și de senin, nu putea să lase ca laudele să fie cheltuite pentru acele scriitoare care nu sînt vrednice de dinsele. Trebuia luptă, o luptă fără cruțare pentru folosul adevărului!

Lumea e însă așa de stricată astăzi, încît nu mai găsești un loc potrivit pentru a tipări o vorbă cuminte. Din fericire, un tînăr cinstit, curat, tipăria în liniște o foaie mai mult cerească decît a pămîntului acestuia; se chema *Cuvîntul*. Aici scrise d. Hasdeu.

Și lumea ceti patru pagini minunate, în care era vorba de «taurii», de «femei de două ori văduve, care sînt de trei ori fete mari», de «porci de cîne», de «pragul» unor anumite plăceri, de «bretonuri» care trebuie tăiate. Nimic mai aspru de cît atîta; cuvinte alese pentru idei mari, pentru simțiri creștine, filosofice, civilizate. Niciodată n'a fost cineva mai sever în fond și mai ales în formă. Doar știa d. Hasdeu că vorbește de la înălțimea bătrîneții, a gloriei sale și că nimic nu e mai dezgustător decît un moșneag vicios tăvălindu-se în mocirlă.

Și de aceia a fost corect, respectuos, cruțînd femeilor de care vorbea cuvinte de acelea pentru care e datină să se palmuiască un tînăr. Iar, la sfîrșit, d. Hasdeu se gîndi la colegul său Odobescu, care și-a curmat viața pentru o iubire, ce nu era vrednică de o astfel de jertfă. Prietenii, preșuitorii lui Odobescu încheie de mult biografia lui înainte de-a ajunge la acea clipă.

D. Hasdeu era chemat să vorbească de dînsa. Și a vorbit. În mormintul lui, Odobescu nu mai poate impune tăcerea și cu atît mai puțin unuia care, ca d. Hasdeu, fiind spiritist, a dovedit că nu se teme de stafii.

II.

Din colțul unde l-aș aruncat, nu blestemele nesocotite ale călugărilor catolice, nemulțămite de felul cum li-a apărat interesele, ci iarăși dezgustul pentru timpuri rele, d. A. D. Xenopol se ridică atunci.

Și d-sa un filosof, un învățător înțelept și bun, un om de gust, un viteaz apărător al adevărului. Numaî cit adevărul, pe care tinerii îl socot unic, se înfățișează multiplu acelor bătrîni, cărora vrîsta li-a luminat tainele firii. D. Xenopol vedea că a lupta pentru adevăr și pentru gust e a dovedi lumii că d-na Gribincea n'are talent și că razele geniului încunjură fruntea poetei Riria, căreia, pe dreptate, încă mai de mult d-sa îi prezisese gloria.

Aceasta era dator s'o spuie.

Greutatea însă stătea în alegerea unui ton potrivit cu a celuilalt cuminte. Căci în asemenea lucruri asemenea oameni nu se lasă întrecuți.

Și iată ce a făcut.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. Hasdeu se închină amintirii ficii sale Iulia, fată de un mare talent, pe care moartea i-a smuls-o în vrîsta fătăduielilor celor mai mari. Bătrînul părinte a dorit multă vreme și el moartea. Dacă Iulia Hasdeu ar fi trăit, de sigur că «porcii de cîne» și «văduvele de trei ori fete mari» n'ar fi fost florile cele mai alese ale scrisului de bătrîneță al tatălui ei.

Și d. Xenopol, cunoscător de suflete, și-a zis: Bătrînul acesta are împotriva tuturor loviturilor platoșa desprețului și a — cum aș zice? — nepăsării sale pentru rușine. Ceva însă-l va durea, va face să curgă din inima sa veștejită singele roșu al durerilor adevărate. Și e, și Riria vom fi răzbunați.

Foaia «Acțiunea», a cărei laudă nu mai trebuie făcută, tipări deci, la 6 April, un articol al d-lui Xenopol, în care se arăta că Iulia Hasdeu avuse sufletul și inima unei... desfrînate!

Și, cu aceasta, d. Xenopol mai atingea un scop: și d-sa dezgro-pase un mort, ca și d. Hasdeu vorbind de Odobescu.

Ei au făcut așa. Iar e, tînăr lipsit de sentimente, am însemnat pe aceste pagini povestea unei îndoite fapte, pe care mulți sălbateci cu pielea neagră și cu pielea roșie n'ar fi fost în stare să o săvîrșească.

CRAIUL ALBERT

— FRAGMENT —

*Pe-un armăsar sălbatec ce zarea stă s'o soarbă
Se 'ntoarce Craiul Albert, purtat în goană oarbă.*

*În urma lui suita-i alergă în risipă
Și paseri mari de pradă plutind de-asupra-i țipă.*

*Polonia întreagă îl blestemă pe cale,
De pretutindenă crește un freamăt greu de jale :*

*«O, unde ți-e, Craiul-Albert, mareața ta oștire ?
De Stefan al Moldovei ai nu aveați tu știre ?*

*«Nuți povesteam că Stefan nu e deprins să ierte
Pe cei-ce, ca și tine, hrănesc dorinți deșerte ?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*«Nici cîntecul nuți spuse, de cînd erai de-o schioapă
Că de minia-i cruntă nici un vrăjmaș nu scapă ?*

*«Și-ai vrut să frîngi stejarul, tu, tînăr ușuratec,
Cînd n'a fost chip să-l frîngă Tătarul cel sălbatec,*

*Nici Ungurul cel mîndru, nici Turcul cel puternic? —
Ce-ai căutat în țara Moldovei, craiul nemernic ?*

*«Nuți proorocise oare atîtea semne rele
Rușinea ce te-așteaptă în văile acele ?*

*«Și ne-ai luat părinții, copiii, frații, soții,
Ca să-i îngropi în codrul Cosminului cu toții,*

*«I-ai dus în gura morții, i-ai dat corbilor pradă, —
Blestem, blestem, Craiul-Albert, asupra ta să cadă».*

B A G D A D ¹⁾.

(Urmare)

Era în timpul răcorilor de iarnă, după socoteala noastră în primele zile de Decembrie. O zi mare, una din cele mai mari în timpul anului.

Bagdadul era în fierbere. Încă prin crăpatul zorilor de zi ulițele cele încălcite se umplură de lumea grăbită ce se vărsa grămezi-grămezi spre poarta Apusului, prin care intra în oraș drumul de la Mecca. Se întorceau hagiții de la mormintul lui Muhamed, aducând cu dinșii bine-cuvântările, de care se împărtășesc toți cei ce se închină la locurile sfinte. Fericit acela, pe care treburile îl iertau să facă hagiaticul acesta în fiecare an, căci el și ai săi erau norocoși și feriți de boale, plăcuți lui Alah.

Făcea dar fie-care tot ceea-ce îi sta prin putință ca să meargă la Mecca, și dacă numai unul la zece s'ar fi dus, erau mulți, de tot mulți cei ce se întorceau, nu mii nici zeci de mii, ci peste două sute de mii de credincioși istoviți de drum și însetați de dorința de a revedea pe al lor, cei mai mulți pe jos și numai puțini călare pe cai, pe catiri ori pe cămile bogat împodobite.

Sosiți în fața porții, ei își desfășurau steagurile și se opriau recitând într'un glas versete din Coran, căci intrarea în oraș nu se ierta decît trecînd pe supt ochii chalifului, căruia i se cuvenea mîngîierea de a-i vedea; din clipă în clipă dar masele se îngrămădiau în fața porții și se reslăiau peste cîmpia întinsă. Din o parte sosiau mereu cei veniți din cale lungă, iar din cea-laltă se îndesuiău cei eșiți întru întîmpinarea lor.

O nemărginită mare de capete înfășurate în turbane se sbătea cu zgomot fioros în fața porții cînd a sosit călare pe un armăsar alb, chaliful El Mutavachil, tînăr, frumos, mîndru, plin de podoabe strălucite, însoțit de curtenii lui și încungiurat de garda turcească. Aclamări vii vesteau apropierea lui și furtunatic aū izbucnit din sute de mii de guri binecuvîntările cînd el s'a ivit în poarta cea largă.

«Alah e mare și puternic și duce la biruință pe cei ce se închină! strigă el ridicîndu-și amîndouă mîinile spre cer.

«E mare Alah!—răsună din sute de mii de guri.—Și puternic e și dă biruință!

Îndelung și tot mai amenințător răsună strigătele pătimașe, iar necredincioșii, cari își păzeau mărfurile prin bazaruri ori se perdeau ca privitori pe ici pe colo prin mulțime, ascultaū cu inima înleștată și numai cu frică își mai ridicaū ochii.

Evreii și căutaū de treburi ca niște oameni, cari nici nu vād, nici nu aud ceea-ce nu-i privește, dar între creștinii erau mulți, cari nu puteau

¹⁾ Acest fragment alcătuiește capitolul al doilea al romanului «*Din Străbuni*», vol. II (inedit).

să-și stăpînească disprețul, și ucenicii lui Buddha își dădeau fără de sfilă pe față mila ce-i cuprindea văzînd gălăgia religioasă.

Un semn a trebuit, un mic început, pentru ca însuflețirea să se dea pe față ca minie a toate nimicitoare, și ca din senin s'a pornit, ca de obicei, goana asupra necredincioșilor; cari s'a urmat pînă noaptea tirziu. Unii s'a'au ascuns, alții au scăpat cerînd să fie primiți supt ocrotirea lui Muhamed, mulți însă au fost măcelăriți pe ulițele strimte, prin fața giumiilor ori prin ascunzișurile lor.

Era pe'nserate cînd Mir Benah a intrat în marea curte împrejmuată cu ziduri înalte și le-a dat călăilor drumul, ca să taie pe toți cei ce nu i se închină fără de șovăire lui Alah.

Dumiriți, nedumiriți, toți trebuiau acum să se hotărască într'un fel, și prin marea mirare a lui Mir Benah cei mai blînzi se făcură de odată cei mai îndărătnici.

«Un mincinos e proorocul vostru! — strigă Benjamin ben Iacob.

«Un zmintit e, care a scos din minți o lume întreagă! — strigă Nazir.

«Da un zmintit! — repetă Iacob.

«Un nenorocit, care oarbecă prin întunec! — strigă Azvadi. Dîndu-ne pe mîna călăilor lui El Mutavachil, desfrînatul, tu vrei să ne faci ce! mai mare bine: cu cît mai mult ne vor chinui, cu atît mai dulce ne va fi trecerea în altă viață!

«Mir Benah! Stăi! Oprește! — strigă Manea înaintînd cu pași rari spre el cînd doi călăi se repeziră spre ocăritorii lui Muhamed. Ascultă, Mir Benah, căci mai înainte de a muri voiesc și eu să-ți fac un mare bine. N'a fost proorocul vostru nici mincinos, nici zmintit, nici om ce oarbecă prin întunec, urmă el liniștit; trimisul lui Dumnezeu a fost și el ca mulți alții înainte de dînsul.

«Mir Benah rămase ca fărmeceat de glasul lui și de ochii lui pătrunzători.

«Ascultă, Mir Benah, vorba omului, care nu vrea să moară, dar nu e în stare să facă o mare mișelie ca să-și scape viața, — urmă el iar.

Nu ar fi putut proorocul vostru să pună în mișcare o lume întreagă, dacă el n'ar fi fost rînduit de Dumnezeu să nfrîneze patimile omenești prin strășnicia poruncilor lui. Voi însă ați înțeles de a 'ndoaselea învățăturile lui. Ai răbdare Mir Benah! E mare Alah și puternic, și el a pus sabia în mîna proorocului, nu însă pentru ca să stîrpească pe cei săraci și umiliți, ci pentru ca să ție bună rînduială între oameni. Răspunde, Mir Benach, dacă e ori nu adevărat, că proorocul vostru a trăit timp îndelungat în pustiū, departe de oameni și hrînindu-se cu rădăcini?»

«E adevărat, — răspunse Africanul.

«E adevărat, — întrebă iar Manea, — că el era cuvios și milostiv, drept și aspru nu numai către alții, ci către sine însuși?

«E adevărat! — răspunse Mir Benah.

«Și părinții tăi, Mir Benah, urmă Manea, — îți mai aduci aminte de ei?

Nu aŭ trăit dinșii tot în pustiuri? Frații tăi unde trăiesc? Cum se hrănesc? Cum se 'mbracă? Cum se adăpostesc? Ai copii, Mir Benah?

«O singură fată», — răspuse Africanul înduioșat.

«O fată ai, o copilă, o fiică, — stăruie Manea. Adu-ți aminte de zilele copilăriei tale și răspunde cu inima curată: te socotești tu mai fericit decît părinții și frații tăi? Îi dorești fiicei tale viața cum o are ori cum o avea tu în copilăria ta?»

«Ah, nu mai e cu puțință! suspină Africanul crescut în largimile pustiurilor.

«Omoară-ne — Mir Benah, — grăi acum Manea, dar dă-ți seamă că omori oameni, cari-și petrec viața ca proorocul vostru și ca părinții și frații tăi, oameni, cari trec prin viață nebăgați în seamă de nimeni. Ce ți-ar face califul, dacă nu ne-ai omori?»

«M'ar omori el pe mine, — răspuse Mir Benah.

Părintele Manea mai făcu un pas spre dînsul.

«Ascultă, Mir Benah, — îi zise apoi încet și apăsător. Mincinos, smintit și om care oarbescă prin întunecare e chaliful El Mutavachil, pe care Alah vi l'a rînduit, ca să vă certe pentru neascultarea voastră. S'a depărtat Alah de voi și ați rămas supt stăpînirea duhurilor rele, care v'aŭ pus să vă zidiți palate mari, în care vă petreceți viața în îmbrăcări și în desfrîu, să vă îmbrăcați în mătăsuri și în catifele și să vă împodobiți cu aur, cu mîrgăritare și cu petre scumpe, să vă urîți și despuiți unii pe alții. Pentru-ca unul să se poată socoti pe o clipă mulțumit, miș și miș se istovesc muncind și mor în cele din urmă de foame. Nu așa vrea Dumnezeu, nu așa v'a învățat pe voi proorocul, și fiind-că nu ați ascultat porunca, aŭ venit asupra voastră Turcii, cari vă batjocoresc, vă umplu pe toți de spaimă și vă duc la desnădăjduire. S'aŭ răsvrătit popoarele de la hotare, și miine-poimîne se va răsvrăti și orașul acesta, care e inima împărăției.

«E în plină răsvrătire, adaugă Iacob, — Arabii cei adevărați sînt cuprinși cu toți de minie și cei mai de frunte dintre dinșii numai un semn mai așteaptă, ca să se ridice asupra lui.

«Așa e! — zise Mir Benach perzîndu-și stăpînirea de sine. Chiar Muntassar, cel mai cu virtute dintre feciorii lui, e gata de a se pune în fruntea lor».

«Dacă e așa, urmă preotul, — Dumnezeu vrea să-l peardă, și sabia, cu care el tăia pe cei ce nu sînt de un gînd cu dînsul, nu e sabia proorocului, ci paloșul Archangelului, prin care el surpă cu ajutorul Turcilor împărăția voastră cea putredă. Aŭ trecut, Mir Benah, timpurile voastre de mărire!»

«Ah! — răcni Africanul scrișnind din dinți. El Mutavachil e un singur om, și e destulă o lovitură de pumnal bine nimerită spre a-l face să nu mai fie. Turcii însă sînt mulți și gata în fie-care clipă de răsbunare: ce faci cu ei!»

«Adună încă mai mulți în fața lor, — întâmpină Iacob. Dă-mi mie o zi, numai o zi, și-ți adun aici din Bagdad, o sută de mii de oameni desnă-dăjduiți, cari nu așteaptă decît să-î chemi. Iar în trei zile-ți pun Persia toată lumea 'n picioare!»

«Toată, toată! — confirmă Nazir.

«Oamenii sînt destui, — grăi Mir Benah, dar pentru-ca să faci oștire din ei, se cer bani, mulți bani!»

Beniamin ben Iacob făcu acum și el un pas înainte.

«Bani vă trebuie!? — întrebă el apăsînd asupra vorbeii. Se pot găsi mulți bani. Comori întregi vă dau, dacă numai atîta vă trebuie».

«De unde?» întrebă Africanul zorit.

«Să vedem, — să ne înțelegem, — grăi Evreul frecîndu-și mînile.

I. SLAVICI.

GRIGORE GHICA VOEVOD ¹⁾

I.

Periodul al doilea al istoriei moderne, de la închierea războiului de treizeci de ani pînă la revoluția francesă, se caracterizează prin întemeierea puterii statului în persoana monarhilor. Oriunde un monarh zicea «L'état c'est moi», el avea concursul populațiunilor, sătule de rapacitatea multiplă a sutelor de mii de mici tirani feudali, din care fiecare era pe pămîntul său stăpînitor absolut. Acești reprezentanți ai libertății absolute, ai liberului veto au ruinat statele, unde ei conduceau afacerile, pe cînd ideia monarhică, deprinzînd comodele caste ale evului mediu la muncă, a consolidat statele unde ea a domnit și le-a dat puterea uriașă pe care o au astăzi în Europa. În acest period, pe care cu drept cuvînt îl numim al ideii monarhice, vedem în Franța pe Ludovic al XIV-lea, în Prusia pe Frideric al II-lea, în Rusia pe Petru cel Mare și pe Catarina a II-a, în Austria pe Maria Terezia și pe Iosif al II-lea. Și tocmai aceste state le vedem și astăzi cele mai puternice în Europa. În ele s'a întemeiat stabilitatea administrativă și judecătorească, în ele am văzut înflorind mai cu seamă artele frumoase și științele, în ele progresul a fost gradat, fără sărituri, însă sigur și temeinic.

În această vreme a ideii monarhice cad cele două domnii ale lui Grigore Ghica Voevod; iar cronicile noastre în limba lor frumoasă ni arată pe acest Domn întrunind în sine calitățile mari ale monarhilor.

Astfel era Grigorie Ghica VV. Vrednic reprezentant al principiului monarhic și fiu al unui secol, bogat în caractere mari, el pricepuse că puterea Domnului nu poate sta în dreptul său de a dicta legi și

¹⁾ Din volumul «M. Eminescu, Scrieri politice și literare, I, 1870—1877», ce va apare în curînd.

de a storce dări, ci că acea putere se razimă pe buna stare a populațiilor. Pentru întâi dată i se spune birnicului *pentru ce plătește dare*, întâi dată slujbașii țării sînt priviți ca atari (iar nu ca privilegiati) și trebuie să munciască pentru leafă, să nu iea mită, să nu facă hațir, prin urmare aicea vedem apărînd *serviciul* statului în locul vechiului serviciu al evului-mediu, care avea un caracter cu totul personal. El urăște luxul și dă rușinatoare pildă la boieri și pămînteni prin modestia îmbrăcămînții; el înființează o fabrică de postav, el deschide școli, el pavează Iașul și aduce apă în oraș și toate acestea în scurta Domnie întăiu de 2 ani și 6 luni.

Dar nu era de ajuns caracterul său individual pentru a aduce liniștea și desvoltarea în țară. Pentru aceasta s'ar fi cerut ca poporul moldovenec să nu fi fost desbinat înlăuntru și în afară, precum fusese sute de ani de-a rîndul, să nu fi fost slăbit prin veșnice schimbări de Domni și prin veșnice intrigă. Astfel cu țara slabă și Domnia era slabă, era umbra puterii turcești, încît cînd Austriacii au ocupat Bucovina fără niciun drept, toate silințele Voevodului de a-i opri erau zădarnice. Văzînd stupul matern al Moldovii întregi vindut Austriacilor de către Ruși și Turci chiar, Vodă a protestat, a amenințat chiar Poarta; dar diplomația austriacă, știind prea bine ce slabă e Moldova și Domnia ei, au ajuns să-l ponegrească pe Vodă la Poartă, încît aceasta, servită ea însăși de oameni cumpărați cu bani austriaci, au dat contra nobilului Voevod ordinul de asasinare.

Istoria vorbește în genere clar. O țară unde toți poruncesc și nimeni n'ascultă, o țară unde antitesa între partide se preface în adevărată dușmănie, unde Domnul nu are puterea să-i împace, precum n'au avut-o în Polonia și nici la noi, o asemenea țară e menită să fie prada vecinilor ei. Iar dacă acela, care în sufletul său reprezintă ideea statului, își ridică fruntea cu îndrăsneală, el cade zdrobit ca și idolul de fer cu picioarele de lut.

II

Am vorbit prin gura cronicarilor de acea figură bărbătească din istoria țării noastre, deosebită cu totul de umbrele efemere ale Fanarioșilor, cari l-au preces și l-au urmat. Alături cu capacitatea predecesorilor săi vedem pe acest bărbat, plin de desinteresare închinînd viața sa binelui public, simplu în obiceiuri, isteț la minte, cumpănit la vorbă, energic în fapte, acest bărbat, care domnind supt alte împrejurări de cît acelea de slăbiciune a[le] patriei sale, ar fi devenit o podoabă a veacurilor, nu un martir. E drept că pentru crearea unui om mare, trebuie conlucrarea a doi factori; unul este acela al împrejurărilor, al doilea este caracterul și inteligența persoanei istorice.

Aceasta a doua condiție Grigore Ghica Voevod a îndeplinit-o cu desăvîrșire. Urmărind cu înțelepciune și cumpătare binele și integritatea patriei sale, le-au menținut cu rară energie personală pîn' la cea din urmă clipă a vieții sale. Ambasadorul austriac ce era în

acea vreme în Constantinopole s'a văzut silit a încredința pe cancelarul Kaunitz că, orice transacție ar face cu *acest* Voevod, concesiile sale vor fi numai aparente, căci acest caracter nu cedează și nu se pleacă. El va urmări în todeauna reintregirea patriei sale fie prin război, fie prin diplomație; de aceea trebuie — înlăturat, înlăturat cu orice preț. Tot astfel vorbește și despre boeri; ei nu se pot cumpăra nici cu bani, nici cu titluri, nici cu promisiuni. Să fie bine constatat că Bucovina era de facto austriacă pe cînd ambasadorul le scria acestea lui Kaunitz. Trebuia dar nimicît acest om, a cărui tărie de caracter amenința pe răpitorul patriei sale, trebuia asasinat în taină, fără șgomot. Și astfel s'a urmat. În locul unde comuna Iași a așezat un sarcofag de marmură, în locul unde astăzi se ridică pe o columnă bustul nemuritorului martir, acolo s'a întimplat acea faptă a întunericului, acea mișelie demnă de diplomația veacului trecut, acea nerușinată pălmuire a slăbiciunii și desbinării poporului românesc. Și într'adevăr, ce rușine mai mare putea să ni se întimplă? După ce ni se luase bucata de pămînt, unde zac oasele Domnilor noștri de la Dragoș Voevod pînă la Petru Rareș, după ce ni se luase vatra strămoșească, începătura domniei și neamului moldovenesc și în care doarme cenușa lui Alexandru-cel-Bun, legiitorul și părintele țării, și a lui Ștefan Vodă, paza creștinătății întregi, după ce am pierdut pămîntul nostru cel mai scump, — se asasinează, prin influența *morală* a Austriei, Domnul care a îndrăznit a protesta contra nerușinatei răpiri. Popor românesc!, mari învățători îți dă ție această întimplare. Dacă fiii tăi ar fi fost uniți totdeauna, atunci și pămîntul tău strămoșesc rămînea unul și nedespărțit. Dar veacuri de desbinare neîntrepută te-au adus la slăbiciune, te-au adus să-ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele Domnilor tăi cu sămînța desbinării în inimă, ci precum mergi și te împărtășești cu sîngele Mintuitorului, astfel împărtășește-ți sufletul tău cu reamintirea trecutului; fără patimă și fără ură între fiii aceluiaș pămînt, cari oricît de deosebiți ar fi în păreri, frați sînt, fiii aceleiași mame sînt.

Aniversarea asinării lui Grigore Vodă și a răpirii pămîntului strămoșesc ne-am reamintit-o cu durere și alaltăeri, cu ocazia descoperirii bustului pe care Măria Sa Prea Înălțatul Domn l'a dat în dar orașului Iași.¹⁾ Serbarea a fost tot atît de frumoasă și de demnă ca și în anul trecut. După serviciul funebru la Mitropolie o mulțime nenumărată de popor cu Arhieriei în frunte s'a pus în mișcare pe piața Bellicului, trecînd în procesie pe stradele de căpetenie ale orașului. Ajunși în piață, în mijlocul căreia se înălța în cunună de laur bustul de marmură al martirului, clericii începură cu cetirea acelor molcome și tînguioase versete bisericești, scrise în dulcea limbă a trecutului, pline de sfințenie și pace sufletească, prin care se cere de la stăpînul lumii repaosul de veci, vecinica amintire și orînduirea sufletului martir în corturile dreptilor.

Cetățenii Iașeni au îndreptat o telegramă de recunoștință către M. Sa Prea-Înălțatul nostru Domn, carele în todeauna au dovedit

¹⁾ Articolul e scris în 1876.

cît de mult e mișcată inima Sa generoasă pentru toate durerile și bucuriile poporului și țării sale. Căci și acuma mulțămim bunei voinți a M. Sale ridicarea acestui monument întru veșnica amintire a lui Grigore Vodă, ce cu viața a plătit întregimea pămîntului strămoșesc și cea sfințită coroană, ce prin slăbiciunea veacurilor și nu din vina Domniei a pierdut o neprețuită piatră scumpă. Fie voia stăpînului țărilor ca din neamul M. Sale Pre-Înnălțatului nostru Domn să se nască răsbunătorul perderilor noastre și întregitorul patriei!

M. EMINESCU.

LEGENDA DETUNĂȚII

Auzită, cînd eram învățător în Bucium-Șeasa, la poalele Detunății, de la vestitul între băiași Ciuca Todor.

Detunata n'a fost nici ea, de cînd lumea, tot Detunată; ea e făcută, bună-oară, cum facem noi o șură, o casă, ori altă clădire, din mătărie (*material*) de lemn, numai cît de bună seamă e făcută de o mină mai tare, mai puternică, de mină de uriași.

Urzitorul ei a fost o fată de uriaș. Ea mai avea o soră. Amîndouă se gîndiră să facă cite o cetate, și făcură, una «Detunata stîncoasă», iar alta «Detunata flocoasă»¹. Și una și alta lucrară bărbătește, dar odată, cînd erau mai gata, zise una din ele: «soro gătați-vei tu cetatea pe Sîmbătă sara?» Iar aceia-i răspunse: «De va voi Dumnezeu, așa cred că voiți fi gata, dar tu?» — Eū, zise cealaltă, ori va voi Dumnezeu, ori ba, tot o gat pe Sîmbătă sara, de nu mai curînd încă». Și lucrară mai departe. Dar colo Sîmbătă sara Detunata stîncoasă era gata, frumoasă, luminoasă, innaltă cetate. Cealaltă soră nu-și putu găta cetatea, din pricină că lucra fără voia și ajutorul lui Dumnezeu, și, ce lucra ziua, se surpa noaptea. Din astă pricină atît s'a mîniat și s'a infuriat de tare pe soru-sa și pe cetatea ei, în cît luă un bolovan mare cît un deal și trăsni cu el în cetatea cea mare și pompoasă a surorii sale; cetatea s'a scuturat din temelie, s'a ruinat mult din ea, s'a prefăcut de loc în piatră și i-a rămas numele *Detunata*.

Aceasta e auzită tot dela Ciuca Todor din Bucium-Șeasa.

Altă legendă a Detunății, auzită de la același, (cealaltă privește însă mai mult munții Orlea și Retezatul, din țara Hațegului) e următoarea:

Un jidov voi să-și facă aci, cetate mare, puternică. A și început a lucra, dar asta s'a întîmplat de mult, tare demult, pe cînd erau și jidovii uriași, adecă pe cînd era lupul cățel și barna vițel. S'a pus deci jidovul cel uriaș la lucru, și a lucrat, până a ajuns la ceriū cu lucrul. Dar în ceriū nu a putut străbate. căci pelița cerului e foarte tare. Jidovul voia să străbată și în ceriū, cu orice preț. Decî căuta după un sfredel să sfredelească el bolta ceriului și să poată el străbate acolo. Sfredel nu afla acolo de-a îndemină. Știa el că jos are sfredele destule, că doară bărdașii la lucrurile lor cite unelte folosesc, și apoi el bărdaș era, din grinzi de brad făcuse toată cetatea până la ceriū. Trimite deci pe femeia sa, jupineasa

¹ Sînt două piscuri de piatră situate în linia dela sud spre nord: piscul de cătră sud e ocolit și acoperit de pădure și tufări; de aci e numit «Flocoasă»; piscul dela nord e pleșuv în virf și în partea lui sudică: de aceia ce numește «Piatra» ori «Stinca», «Detunata stîncoasă».

Ruhăla, jos, după sfredel. Aceia, ce să facă? trebuie să asculte, și merse în jos cum merse, cu mare greu, căci era târsoasă (ingreunată) dar, cînd fu la suiș, nu mai putea de ostenită. Ce și vrei? doar e o cale, de aici pîn' la ceriū să te cobori odată, apoi iar' să te guī (*sui*). Decī, suind ea cu mare greu, cînd o mai părăsiau puterile, mai auzind și cum o injură bărbatul, căci nu mergea mai iute, începu a plînge și a blăstăma: «Dare-ar Dumnezeu să te prăbușești și să te faci stană de piatră!» Atunci paff! un tunet nemerește cetatea jidovului atît de bine încît toată o prăbușește pînă 'n temelie și se face piatră; jidovul cu jidovanca zac îngropați supt ruinele cetății, care, cum ziseiū, fu de lemn și împietri după blestămul jidovănciī, și azi se numește Detunata. Eū cred însă că poporul leagă de Detunata, în acest caz, legenda «*Jidovului*», un deal lîngă Zlatna.

Altă legendă mi-a mai spus însă Ciuca Todor, și aceasta mi se pare că se referă mai bine la Detunata. Zice că Detunata-i făcută de o fată mare, o fată de uriaș. După ce a gătat-o, a voit să se suie în virful ei pe din afară, călare pe o pajură, nu pe dinlăuntru, pe trepte, cum se suise pîn' atunci. Se pune decī călare pe pajură și pune merinde pajurei un bou fript și o bute de vin. Și începe pajura a zbură, a se înălța, și, unde flămînză, îi tot da fata din carne să mînce și din vin să beie. Dar în dar i-a fost toată truda, toată încercarea, căci pajura-și gătă toată merindea și tot nu putu ajunge în virful cetății, că doară era mare pînă 'n ceriū. Mai înălțîndu-se flămîndă, tot mai sus și mai sus, o părăsiră puterile, începu să cază la vale, și atît pajura, cît și fata, vedeau bine că nu-i modru să ajungă vii la fața pămîntului. Fata, deznădăjduită, începe a blăstăma, din spatele pajurei celei cu două capete: «Tune-te Dumnezeu și te facă piatră, cetate blăstămată; nu-i destul că m'am năcăjit cu tine pînă te am făcut, acum îmi mai mînci și capul!».

Ruga-i fu ascultată, blăstămul se prinse. Cînd cădea ea cu pajura jos, se făcea praf și cenușă, un tunet zgudui cetatea din temelie și o prefăcu în piatră, cum e pănă'n ziua de azi, că fata cea de uriaș o făcuse din lemn, și tunetul o nemeri atît de bine, de rămase numai cît se vede. Detunata i-a rămas numele. Nicī pajura cu două capete nu s'a mai văzut de atunci, nicī fete de uriaș, și nicī cetăți așa de mari, cît să ajungă pînă la ceriū. Așa spune mitologia poporului!

În adevăr însă, Detunata este un pisc de piatră de basalt, compusă din prisme mari, ce stau din jos oblu în sus, ca și cînd ar fi niște arbori uriași unul lîngă altul, în munții Abrudului, spre miazănoapte, răsărit de la Bucium-Șeasa. Apare ca o casă mare, uriașă, în mijlocul unui izlaz, înaltă de vre-o 200 de coți și în periferie de vre-o mie de coți. Ar părea ca și cînd ar fi avut cînd-va o periferie rotundă și ar fi căzut partea din spre apus. În Europa, numai despre Scoția se zice că ar avea asemenea lucruri.

Dela Detunata spre vest, e țara Moților.

Locuitorii de la poalele Detunății sînt toți Romîni băieși, oameni frumoși, primitori, isteți. Portul lor e din cele mai frumoase porturi țerănești, atît al bărbaților cît și al femeilor.

† ION POP RETEGANUL.

CUGETARE

Datinile sînt drumurile cele mari ale societăților; legile numai parapetele de pe margini, care opresc de a cădea pe cei nedeprînși și slabi.

Reproducerea oprită.

PARTEA ÎNTĂIA

I.

De la gara Rădeni pînă la Vascani nu erau mai mult de șase kilometri; lui Vasile Negrea, însă, i se părea mult, căci de un an de zile nu văzuse pe cei de-acasă. Și în zdruncinăturile trăsuri, în scrișnirile arcurilor ruginite, cu ochii în gol, cu fața plină de un zîmbet de vis, se gîndea la ființele iubite rămase la casa bătrînească, și la frumoasele vremuri din urmă.

Acuma îi părea rău și nu prea de vechea lui lene la învățătură. Își aduce aminte cu oarecare milă de minile și grelele supărări ale bătrînului Alecu Negrea la vestea că băiatul «iar a rămas repetent.» Numai la urmă, în clasa a șasea, i-a părut și lui rău, când a simțit că-l apucă vremea armatei, și mai apoi, la cazarmă, cînd l-au tuns chilug și l-au strîns ca 'n chingă. Atunci a văzut el că nu-i șagă să faci trei ani de cătănie. Dar astea toate au trecut, și azi se întoarce liberat acasă. A uitat și borșul limpede de la cazan, și pînea neagră, amestecată de multe ori cu țărînă parcă, și înjurăturile, și închisorile, toate. Își aduce aminte cu plăcere numai de vieța de *furier*, de petrecerile la toartă cu seîgentii-majori și de zilele de lene care răsplătiau *gradatului* ceasurile amare ale suferințelor trecute. Hei! ce dulci erau nopțile acelea de petrecere, într'o crîsmă scundă, într'o uliță întunecoasă din vechiul Iași! O Ovreicuță rumână, pieptănată frumos, cu părul lustruit aducea totdeauna vinul și gustarea și întreba cu un zîmbet ademenitor: «Mai doriți ceva?» Și totdeauna erau risete tari, bătăi din palme, cînd aghirotantul își ducea amîndouă minile la mustăți și, rînjind, spunea gluma obișnuită: «Firește că ne mai trebuie ceva!» Fata se înroșia, își tremura ușor capul pomădat, apoi rîdea și ea, arătîndu-și dinții scilpitori. Au fost așa de multe și de

lungi petrecerile acestea, încît Vasile Negrea se gîndește : Ar fi ieșit din oaste un rău ș'un stricat, dacă era ceva mai slab de fire. Dar așa, toate au trecut ; el a fost băiat ceva mai poleit decît alții, și crede că nu s'a ales cu nici-o patimă. Acuma, în începutul acesta de primăvară, parcă se simte altul, o vieață nouă îi năvălește în piept ; și dragostea pentru cei de-acasă niciodată n'a fost mai caldă.

Ridică puțin ochii și privi înnainte. Tirgușorul se vedea acuma sus, pe deal, negru pe pînza roșie a asfințitului. De-acuma nu mai era mult. Se vedea chiar și podul pe șăici al Siretului și licăririle apei ici-colo, pe supt streșinile zăvoaelor.

Cîmpiile se cufundaū tot mai mult în liniștea amurgului cald de sfîrșit de Martie. În toate părțile răsărise verdeața, și o mireasmă jilavă îi umplea nările. Se auziau departe, în Vatră, în satul de lingă tîrg, mugetele vitelor și hămăiturile cînilor.

Calul de la trăsuriică, cărămiziū, slab, cu coastele și șoldurile ieșite, mergea în trap ostent. Pe capră, așezat cam într'o parte, ca să poată vorbi cu mușteriu, jupînu, cu perciuni, cu barba și mustățile roșcate și cu obrazul ca stropit cu sînge, părea că dormitează. Din vreme în vreme birja dădea într'un hop ; calul slăbea în pas. Atunci Ovreiul ridica capul, se pleca asupra chilnei și, învîrtind biciul pe deasupra capului, răcnea speriat : « Dio-dio ! » Urma o ploaie de lovituri cu biciușca și cu coada biciuștei ; gloaba se opintia, Negrea era repezit pe spate, și încet, trei-trei, mergeau ceva mai repelier pînă la alt hop.

După ce trecură cu zgomot peste podul de lemn al Siretului, tînărul își lăsă iar capu în piept. Strîngerea de inimă, nerăbdarea, îl înfierbîntău tot mai tare.

Se gîndea : Oare cum va găsi pe cei de-acasă ? De anul trecut, de cînd venise în permisie pe cîteva zile, de Paști, nu se mai răspunsese cu bătrînu. Și pe nesimțite, pe cînd birjarul se lupta cu calul, gîndurile se întoarseră la anii din urmă.

Maică-sa murise de multă vreme. Cu toate că atunci nu era decît un copil, Vasile simțise o mare zguduire sufletească ; și multă vreme nu-și putu închipi că ființa aceia blindă, care-l iubise așa de mult, e pierdută pentru totdeauna.

Cît trăise ea, gospodăria merșese strună. Fusesse un suflet simplu și bun, fără nici-o învățătură, dar cu dragoste mare. Alecu Negrea trecuse de treizeci și cinci de ani cînd o luase în a doua căsnicie. Ea era cu mult mai tînără, aproape o copilă, — l-a iubit însă și l-a respectat totdeauna. Doisprezece ani au dus-o așa. Apoi într'un rînd, iarna, Alecu Negrea se îmbolnăvi greū și zăcu mult în pat. Femeia umblă, se zbuciumă, îl îngriji. Ea alerga după doctor, ea alerga după

doctorii, ea-î făcea mincare, ea veghea la căpătăiul lui. Şi numai așa a putut bărbatul să scape; dar chiar în iarnă aceia cucoana-Anica nu s'a simțit bine. A tot gogit un an de zile, a slăbit ca un schelet, și pe urmă a murit foarte simplu, după ce și-a sărutat bărbatul și cei doi băeți.

Acuma cucoana-Anica zăcea în țințirumul curat, plin de arbori și de flori, de-asupra porții căruia era scris cu alb: *Calea veșniciei*. Alecu Negrea îmbătrânise, ieșise la pensie ca judecător. Gospodăria slăbise. De n'ar fi fost cei doi bătrîni: moș-Costache și mătușa Smaranda, slugi credincioase din vremuri vechi, de mult s'ar fi părăduit totul. Tragere de inimă avea Negrea numai pentru *hultoane*; cu arborii, în grădină, își petrecea toată vremea; altfel era cam lăsător. Poate și din pricina lipsei lui de voință, Vasile nu putuse să sfîrșească liceul.

De cîtăva vreme mai venise la Vascani și un vechiu prieten al casei, moș-Grigore. Il chema Grigore Adam, dar nimeni nu-î zicea de cît moș-Grigore. Iși vînduse căsuțele din Iași, două rînduri de *proprietăți*, pe care le da cu chirie, își vînduse vișoara de pe Galata și venise să-și petreacă în liniște anii cei din urmă.

La prietenia celor doi bătrîni se mai adăoga și cuconu-Andrieș Lunceanu, vechiu moșier scăpătat. Singura-î fată, rămasă văduvă de tînără cu un copilăș, o fetiță, murise de inimă rea de multă vreme, iar el trăia liniștit acuma, dintr'un căpitălaș care scăpase din nenorocirea cea mare, cu nepoțica, Tinca, un drăcușor sprințar cu ochii albaștri plini de vioiciune, care risese și bătuse din palme în toate jocurile copilăriei lui Negrea. Anul trecut, însă, dintr'odată răsărise în fața soldatului o domnișoară cuminte, în rochie lungă, cu părul încrețit și buclat într'o cunună în jurul obrazului alb. Vorbea încet și cumpănit, și cuconu Andrieș zicea că e o gospodină fără pereche.

În lumina din ce în ce mai scăzută a amurgului, căruța trecea pe drumul larg, pe sub sălcii bătrîne pline de mugurii vieții înnoite, *mîțșori* cenușii și lucioși. De-oparte și de alta se întindeau cîmpii tăcute și crînguri pe care atîta de bine le cunoștea, pe care atîția ani, în copilărie, le cutreerese. Iși aducea aminte de podul de piatră al piriului Ermolia, sub care se scâldea, cu prietenii de-o șchioapă, printre giște și godaci; își aducea aminte de rătăcirile prin apă, de ezăturile de brazde, de goana după zvîrlugi și porcușori prin albia secată... La fie-care pas se deșteptau amintiri și se simțea cu sufletul din ce în ce mai cald și mai plin.

Se gîndea, și icoane limpezi din trecut îi răsăria, le vedea ca printr'un abur.

La Crăciun, la Paști, era fierbere mare în gospodărie, ș'o veselie,

ș'o lumină ca niciodată. Cucoana Anica, rumenă și voinică, umbla în toate părțile lucrînd și pregătînd; cuconu-Alecu, răsturnat într'un jilt, fuma și se uita cu luare-aminte la mișcarea care-l împresura. Se făceau mîncări reci, plăcinte, se pregăteau jamboane. Și iată și moș-Grigore venia de la Iași încărcat cu de toate-cele. Scotea dintr'o bucea pentru Vasile și pentru cel mai mic, Mihai, covrigi cu susan, de care nu se afla în Vascani; pentru cuconu-Alecu aducea un săcușor de scoici, pentru cucoana Anica o cegă frumoasă, «aleasă de la hala cea mare...» Și Vasile cu frate-său, mușcînd din covrigi, se uita ca la o minune la barba cărunță a lui moș-Grigore, la nasul lui coroiat adus spre gură, la gura lui plină de glume, cu buze subțiri, care cînd se deschidea parcă voia să prindă vârful nasului... Bătrîni se puneau la sfat și moș-Grigore prindea să înșire vești de la Iași: *novele*. De obicei amintia de toți bătrîni morți pe care-i cunoscuseră amîndoi pe vremuri. Și cuconu-Alecu cerca să-și aducă aminte de toți, și se gîndia zîmbind la întîmplări din tinerețe. După aceia moș-Grigore își începea glumele. Curgeau ca dintr'un izvor. Și după ce mai bea cîteva pîhărele de vin bătrîn, prindea să îngine cîntece vechi, pe cînd băeții îi țineau isonul. Fusese psalt multă vreme, «pe la 1840», și cînta pe nas, lungind pe pe i-i, și bătînd tactul din cap.

Și iată că cucoana Anica s'a stîns ca o luminare, și a venit Crăciunuri și Paști, și ea nu mai era, nu mai strălucia în bielșugul casei. Ea dormea, moartă în tinerețe încă, supt brazde de pămînt. În urma ei rămase un fel de întunec. Vasile își aduce aminte că în vacanțe se întorcea totdeauna trist acasă. Nu mai era veselie, nu mai era nici-o mulțămire. În amorțeala care venise, la sărbători, bătrîni dădea din cap și-și amintea de moartă. Vorbiau încet despre dînsa cu o mîhnire care strîngea inima. În urmă, cînd moș-Grigore a venit cu totul de la Iași, nouri de durere parcă se mai risipiseră; totuși sufletele nu-și veniseră deplin în fire...

Calul mergea acuma la pas, prin răcoarea înserării. Birjarul obosisse și-și scăpăta din cînd în cînd capu'n piept. De undeva, de departe, veneau sunete moi de tîlângi.

Cînd intra în tîrg, înoptase. Lumină dese se aprinseseră în toate părțile. Vasile Negrea se simți îndată altul printre dughenile vechi boierești, de zid gros, ca niște cetățui, și printre căsuțele scunde, care-i păreau că trăesc, îl privesc și-l cunosc. Oameni liniștiți treceau vorbind prin întunec, căruțe suiau la deal înaintea birjei și clopotele cailor sunau melancolic în noapte. Iată cișmeaua veche, cu gură de leu,

iată havuzul rotund pe colacul căruia se juca în copilărie, iată vechiul parc boieresc, iată curțile dărimate, iată și *Ulița-Mare!*

«Mină mai repede, jupîne!»

Birjarul tresări și ridică capul:

«Ha? Am ajuns.. Unde tragem?

— Mergi pînă în cellalt capăt al tirgului.

— Unde?

— La Negrea...

— Știu, cum nu... Și Ovreiul se aplecă îndărăt și privi cu luare-aminte la Vasile. Aha! zise el vesel, tot am bănuit eă așa-ceva. Mată ești feciōrul lui cuconu-Alecu...

— Mă cunoști? întrebă Negrea.

— Cum nu? cum să nu te cunosc, cucoane Vasilică! Doar eă sînt Ștrul birjar... Dumneata nu-ți aduci aminte de mine?...

— Cum nu, răspunse tînărul, îmi aduc aminte...»

Birjarul își învîrți biciul pe de-asupra capului și răcni iar:

«Dio! hi! hi, mai repede, Rusca!»

Și pe cînd calul, ajuns în vîrfurile dealului, smuncea birja și pornia în trap, Ștrul își întoarse iar îndărăt obrazul bărbos:

«Aî să faci așa o bucurie lui cuconu-Alecu... Eă te cunosc... Erai așa mititel... De cîte ori n'am mers eă cu *mamaia* matale la Siret, la scaldat!...»

Dar Vasile nu-î mai băga în seamă vorbele. Iși simția pieptul din ce în ce mai înfierbîntat. Casele, locurile cunoscute, cîte mai rămăseră, trecură repede. Iată, se arată și casa bătrînească, cu geamlic, cu grădina din față. O lumină vie, prietenească, ardea înlăuntru.

Ștrul a oprit caii, Vasile sare din trăsură, bate în poartă.

Un cîne se repede hămăind; apoi deodată tace și se sue cu labele de dinnainte pe porțiță, dînd din coadă. Negrea șoptește mișcat:

«Măi Turmei... măi Turmei!...»

Ușa de la coridor se deschide și un băețandru iese. Pășește pînă la poartă, se apleacă, se uită de-aproape, și dintr'odată se întoarce la fugă în casă, răcnind:

«Bădia! bădia!»

Și îndată se aud strigăte vesele, zgomote, uși trîntite. Bătrînul cuconu-Alecu ese întăiū, pe urmă moș-Grigore, după eî moș-Costache și mătușa Smaranda. Toți ridică mîinile; Vasile se simte strîns, înbrățișat, și lacrimi îi năvălesc supt pleoape. Pînă și Turmei, plin de bucurie, dă năvală și i se sue cu labele pe piept.

Jupin Ștrul aștepta pe capră cu buceaua lui «cuconaș Vasilică» pe

genunchi și părea și el foarte mulțămît, privind învălmășeala și ascultînd schimbul grăbit de vorbe înduioșate.

«Cucoane Alecule... și eu l-am cunoscut îndată... măcar că s'a făcut așa voinic...»

Apoi, după ce învărti biciul pe deasupra capului și plecă încet cu calul lui ciolănos, după ce toți se treziră în casă în lumina lămpii, rămaseră privind unul la altul cu ochi plini de lumină și cu gurile dintr'odată amuțite. Erau încă nedumeriți, așa de mare le era bucuria și așa de grabnic se petrecuseră toate.

Apoi încet-încet limbile se dezmoțiră. Prinseră a vorbi mai liniștit. Vasile se simția învăluit ca de o căldură de dragoste: toți erau cu ochii ațintiți la el.

Și bătrînul Negrea zise:

«Ei, ce mai faci tu, dragul tatei?... Ți-o fi fiind foame și sete... Smarandă, ia dă fuga și adă ceva băiatului să guste... Și tu, Costache, ia o cană și te coboară în pivniță...»

— Ce-î drept, de dimineață n'am mîncat...» șopti băiatul.

Cit ai bate 'n palme veni friptura și sticli în lumina lămpii cana cu vin... Și Vasile prinse a mîncă. Vorbea și mîncă. Din cînd în cînd bătrînul îi umplea păharul cu vinul profir:

«Așa vin n'ai băut tu, băete, pe unde-ai fost. Hai, dă-l de dușcă...»

Era lumină în toți ochii și tremur în toate glasurile. Moș-Grigore își mîngîia barba căruntă și întreba cu mare luare-aminte despre cele mai neînsemnate lucruri, iar cuconu-Alecu, cu mîinile pe brațele jilțului și cu un zîmbet bun în barba rotundă albă, asculta, dădea din cap, și punea și el în răstimpuri cîte două vorbe, după care întindea mîna spre cană, ori spre pîne:

«Uite vin, uite pîne... Ia și minîncă...»

Și Vasile spunea o mulțime de lucruri. Intre altele vorbi și despre colonel, «cînd a vrut să-î dea patru zile de închisoare», și despre maior, «cînd i-a zis: Brava! tu ești, băete, cel mai bun trăgător...» Și l-a întrebat cum îl chiamă și al cui e. Și cînd a aflat că tatăl e pensionar, judecător, i-a zis: «domnule Negrea...»

Vorbi și despre lucruri mai puțin însemnate. Bătrîni zîmbiau, ori rîdea, bătîndu-se cu palmele peste genunchi. Mai presus de murmurul și rîsul lor gros se înălțau hohotele tinere ale lui Mihaï. Iar din prag moș-Costache și baba Smaranda priviau cu ochi mari, clătinau din cap și scoteau din cînd în cînd strigăte scurte de mirare.

Într'un răstimp de tăcere, cuconu-Alecu zise:

«Ce bine-are să-î pară lui Andrieș cînd o afla c'ai venit!»

Moș Grigore adăogi:

«Să vezi ce mare și ce frumoasă s'a făcut Tinca!...

— O știu de anul trecut...» răspunse Vasile, ducînd încet păharul la gură.

Oboseala îl ajungea și ochii i se turburaseră. Totuși mai închină de cîteva ori cu bătrînii și stătu pe scaun pînă tîrziu, spunînd, cu risete tari, cu ochii licăritori, «istorii din miliție.»

(Va urma). —

MIHAIL SADOVEANU.

CRONICĂ

În «Lucefărul» încă un capitol din cartea d-lui Sadoveanu asupra războiului Moșilor cu revoluționarii unguri de la 1848, o poezie de Maria Cunțan, cîteva schițe și nuvele. Ilustrațiile privesc expoziția de pictură din București.

*

În «Darea de seamă despre afacerile bisericești, prezentată P. S. S. episcopului Pimen al Dunării-de-jos» de protopopul G. N. Nicolescu (București, 1905) sînt la început 56 de pagini istorice, cu totul zădarnice, apoi, pe alte 70, știri folositoare despre starea bisericească actuală în județul Constanța.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Academia a dat premiile sale.

D. Sirbu a primit 12.000 de lei pentru vol. I dintr'o *Istorie a lui Mihai Viteazul*, iar d. Ilie Bărbulescu 5.000 de lei pentru nu mai știu ce (operele d-lui Bărbulescu sînt totdeauna de aceeași valoare, care e, în ceia ce privește critica și judecata, nulă).

Cred că trebuie să lămuresc însă pe cetitori asupra lucrării d-lui Sirbu.

Am tăcut asupra ei pînă astăzi din două motive, care vor găsi aprobarea oricărui om cinstit. D. Sirbu, un Bănățean, căruia i-am adus toate îndatoririle ce mi-au stat prin putință, făcîndu-i cunoscută, cu laude neconținut înnoite, cartea ce a scris despre legăturile cu străinătatea ale lui Matei Basarab, d. Sirbu, care a fost adese ori oaspetele mieu și căruia nu i-am ascuns nimic din părerile și sentimentele mele, d. Sirbu, căruia aș fi fost bucuros să-i pot acorda catedra de Istorie universală de la Iași, acel d. Ion Sirbu, care a stat de atîtea ori înaintea mea cu ochii plecați la pămînt, îngăimînd cuvinte despre «nevrednicia» sa, d. Sirbu care mi-a scris scrisori, ce păstrez, pentru a-mi arăta o nemărgenită încredere și o trainică iubire, d. Sirbu care a plîns înaintea mea lacrimi de cîință cînd îl mustram ca un părinte pentru începutul purtărilor sale de astăzi, — d-sa mă acopere în Prefața și în notele cărții sale, de cite ori poate și nu poate, cu acea batjocură care se aruncă numai proștilor și necinstiților, dintre cari aș face parte după părerea d-lui Sirbu numai, căci un Tanoviceanu, oricîte broșurele ar

scrie, și ortodoxii anonimi de la Sibiiu, ori cit de mulți s'ar strînge, nu pot avea nici o părere.

De aceia am tăcut. Și am tăcut iarăși pentru a nu părea că vreau să împiedec premiarea de astăzi, pentru a nu părea că vreau să împiedec ajutorul dat ieri de Ministerul de Instrucție, pentru a nu părea că vreau să împiedec vînzarea prin liste a cărții d-lui Sirbu.

Astăzi însă d. Sirbu a biruit pe Vlahuță. Astăzi d-sa poate prețui bănește folosul ce aduc insultele care mi se aruncă. Astăzi d-sa poate ceti în «Voinea Națională» că sînt speranțe ca să-și iea locul lingă... Alecsandri, Odobescu, Coșbuc, înaintașii săi la... premiu. Lumea se va fi întrebînd uimită ce e cu această carte minunată.

Nepărtenitor, iată ce e :

D. Sirbu scrisese cartea, pomenită mai sus, despre Matei Basarab, o scrisese în limba germană, alegînd un erou modest și tratînd numai «relațiile lui cu străinătatea». Cartea era, în aceste margini, foarte bună, un excelent mijloc de informație.

Cartea cea nouă, potrivită pe trei volume, a d-lui Sirbu e scrisă în românește, are un erou strălucit și vrea să-i trateze toată activitatea. Trei scăderi ies din aceste condiții. Căci d. Sirbu nu cunoaște *de loc* limba literară, n'are *de loc* talentul de a povesti, de a da icoane, de a înfățișa oameni, și mai ales astfel de oameni. D-sa e un erudit, un om învățat și muncitor, foarte cinstit în urmărirea și cercetarea faptelor, — dar atît, dacă nu se ține în samă talentul său de a trăda, care nu interesează la cercetarea operei sale.

Alegînd subiecte mici, învățînd limba de la acei pe cari-i batjocurește, păstrînd cuviința pe care o datorește și publicului și proporțiilor sale, ținîndu-se pe calea morală dreaptă, departe de insultă și departe de lingusire, d-sa poate da lucrări foarte folositoare, care-i pot asigura stima tuturor, un loc în învățămînt și — mai știți? — un loc, de membru corespondent în Academie. Procedînd însă ca astăzi, d-sa va avea premii mari și mici, va avea locurile de care e vorba mai sus și va pierde cel mult considerația citorva oameni de bine. Dar pe aceștia d-sa-i vede ca proști și necinstiți, cum scrie în carte. Decî eruditul e și un om cuminte și un om de viitor: decît să-i întind mîna însă, mai curînd mi-aș tăia-o din umăr!

N. IORGA.

CUGETĂRI

Cît de mare să fie riul, tot are numai două maluri. Așa și viața!

*

A te supune naturii înseamnă a o domina.

X.